

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΠΑΕ)

Η Εμπορευματοποίηση της Ανώτατης Εκπαίδευσης και η GATS

Αποδελτίωση – Ανάλυση Γιώργος Σταμέλος

Σειρά τεχνικές
εκθέσεις/μελέτες, αρ.7
ISSN 2459-3508

Περιεχόμενα

Πρόλογος	3
1. Εισαγωγή στη μελέτη	3
2. Από τη διεθνοποίηση στην παγκοσμιοποίηση: η ανώτατη εκπαίδευση σε φάση μεταβολής	4
3. Τι είναι η GATS και πώς λειτουργεί για την εκπαίδευση;	5
3.1. Τι είναι η GATS	5
3.2. Πώς λειτουργεί η GATS;	9
4. Η εκπαίδευση στο πλαίσιο της GATS: υπέρ και κατά	11
4.1. Τα επιχειρήματα υπέρ	11
4.2. Τα επιχειρήματα κατά	13
5. Η διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης: η τρέχουσα κατάσταση	14
6. Πολιτικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη της ανώτατης εκπαίδευσης και προοπτικές	18

Πρόλογος

Στο τέλος του 2012, η Ουνέσκο δημοσίευσε τη μελέτη του Jandhyala B.G. Tilak με τίτλο « *Marchantisation de l'enseignement supérieur: l'impact de l'Accord général sur le commerce des services (AGCS)* ». Η μελέτη αυτή αφορά στις επιπτώσεις της GATS (όπως τη γνωρίζουμε στην Ελλάδα) του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) πάνω στην ανώτατη εκπαίδευση.

Το ενδιαφέρον της έγκειται στο ότι μέσα από την ανάλυση των 150 σελίδων της μελέτης μπορεί κανείς να μάθει τόσο τα επιχειρήματα υπέρ της Σύμβασης όσο και εκείνα που είναι κατά. Επιπλέον, μπορεί να σκεφτεί πάνω στο θέμα του «εμπορίου της εκπαίδευσης». Σε κάθε περίπτωση, με τη δημοσίευση αυτή η Ουνέσκο αποδεικνύει και υπογραμμίζει τον ιδιαίτερο ρόλο που κρατά και παίζει στο χώρο των παγκόσμιων οργανώσεων.

Στη συνέχεια, όπως συνηθίζεται σε αυτή τη σειρά των εκθέσεων του Δικτύου, θα γίνει μια εκτενής περίληψη της έκθεσης.

1. Εισαγωγή στη μελέτη

Η διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης είναι ένα από τα ιδιαίτερα διαχρονικά χαρακτηριστικά της. Γιαυτό δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι το 73% των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης στον κόσμο τη θεωρούν προτεραιότητά τους (σελ.19).

Σε αυτή την πραγματικότητα έρχεται να παρέμβει η GATS η οποία προσπαθεί να μεταβάλλει την προγενέστερη διεθνοποίηση μετατρέποντάς την σε μια επιχείρηση που εμπορεύεται το προϊόν «εκπαίδευση». Συνεπώς, αφενός, τροποποιεί τη λογική αλλά και την αναπτυξιακή προσέγγιση της ανώτατης εκπαίδευσης, αφετέρου, μορφοποιεί και νομιμοποιεί (καθιστά έννομη) αυτή τη λογική.

Το ενδιαφέρον είναι ότι η GATS, η οποία είναι ακόμα σε φάση διαπραγμάτευσης, αφορά όλο και περισσότερα κράτη, τα οποία είτε από πεποίθηση είτε από ανάγκη την αποδέχονται. Επίσης, έχει ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς ότι οι μεγάλες χώρες με emblematicότερη περίπτωση εκείνη των ΗΠΑ παραμένουν υπερπροστατευτικές και κλειστές στην προοπτική της «διεθνοποίησης» της δικής τους επικράτειας.

Η μελέτη προσπαθεί, από τη μια, να παρουσιάσει τους μηχανισμούς της GATS, από την άλλη, να καταλάβει το περιεχόμενό τους και να παρουσιάσει τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της.

2. Από τη διεθνοποίηση στην παγκοσμιοποίηση: η ανώτατη εκπαίδευση σε φάση μεταβολής

Η έννοια της «παγκοσμιοποίησης» παραπέμπει στην αυξανόμενη, οικονομικής τάξης, παγκόσμια ενοποίηση που συντελείται με τη μείωση των εμποδίων του διεθνούς εμπορίου. Σκιαγραφεί τη διαδικασία με την οποία περιφερειακές οικονομίες, κοινωνίες και κουλτούρες εισάγονται σε ένα παγκόσμιο σύστημα επικοινωνίας, μεταφοράς και εμπορικών ανταλλαγών (σελ.21).

Όσον αφορά εξειδικευμένα την εκπαίδευση η παγκοσμιοποίηση γίνεται κατανοητή ως η ενιαιοποίηση των εκπαιδευτικών συστημάτων, η οποία διευκολύνει την ελεύθερη κυκλοφορία φοιτητών και καθηγητών με τη κατάργηση κάθε είδους εμποδίου που προϋπήρχε. Όμως, με αυτό τον τρόπο η παγκοσμιοποίηση έρχεται ουσιαστικά να ταυτιστεί με τη διεθνοποίηση. Παρόλα αυτά αν κανείς δει το πρακτικότερο κομμάτι της εφαρμογής τότε θα διαπιστώσει ότι η προγενέστερη μορφή της διεθνοποίησης βασιζόταν στην «συνεργασία» (coopération) ενώ η νέα της μορφή βασίζεται στον «ανταγωνισμό» (concurrence). Η διαφοροποίηση αυτή ενέχει ένα μείζων διακύβευμα: μετατρέπει την ανώτατη εκπαίδευση από ένα δημόσιο αγαθό (bien public) σε ένα εμπορεύσιμο προϊόν (σελ.22-23).

Το διακύβευμα αυτό ενέχει ισχυρές οικονομικές διαστάσεις στο βαθμό που αφορά μια διαχρονική ανθρώπινη δραστηριότητα (κινητικότητα για σπουδές) που έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις και αναμένεται να πάρει ακόμα μεγαλύτερες στο μέλλον. Πράγματι, το 2008, αφορούσε περίπου 3.000.000 φοιτητές που σπούδαζαν στο εξωτερικό, ως απόρροια, αφενός, της ανάδειξης των νέων μεσαίων τάξεων των Νέων Βιομηχανικών Χωρών (NBX), αφετέρου, των ισχνών δημόσιων δαπανών στην ανώτατη εκπαίδευση πολλών υπό ανάπτυξη χωρών (σελ.25-26).

Συνεπώς, σε αυτό το πλαίσιο έρχεται να παρέμβει η GATS, η οποία πρέπει να νοηθεί ως ένα εργαλείο για τη νέα διεθνοποίηση.

Από την άλλη, πρέπει να σημειωθούν οι μεταβολές που συντελούνται στο σύστημα της ανώτατης εκπαίδευσης. Σχηματικά, παρατηρείται, αφενός, μια διαρκής αύξηση της ζήτησης για ανώτατη εκπαίδευση, αφετέρου, μια μείωση των δημόσιων προϋπολογισμών. Πάνω σε αυτό το εκρηκτικό μείγμα έρχεται να παρέμβει (ως λύση (;)) η εμφάνιση και/ή επέκταση της ιδιωτικής ανώτατης εκπαίδευσης. Παράλληλα, και με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών, νέες μορφές διεθνοποίησης εμφανίζονται με μια ταχύτητα που δεν έχει προηγούμενο (σελ.29).

Αν πρέπει κανείς να κρατήσει κάτι είναι το γεγονός ότι οι παρατηρούμενες μεταβολές έχουν εποικιστεί από την εμπορική διάλεκτο των επιχειρηματικών συναλλαγών γεγονός το οποίο, αφενός, παραπέμπει στο νοητικό τρίπτυχο «ιδιωτικοποίηση-παγκοσμιοποίηση-διεθνοποίηση», αφετέρου, εντάσσει εμφανώς στο θεωρητικό σχήμα «κράτος-αγορά-κοινωνία (συνεπώς εκπαίδευση)» της λογικής των κυρίαρχων νέο-φιλελεύθερων πολιτικών (σελ.31-32).

Συνεπώς, το ζητούμενο είναι να καταλάβει κανείς αν η GATS, εντασσόμενη σε αυτό το πλαίσιο, είναι απλά μια σύμβαση όπως πολλές άλλες, που εγκαθιστά μια περίπλοκη αλλά καρτ γεωμετρία γενικών υποχρεώσεων που ενέχει πολλές ευκαιρίες και προκλήσεις ή, αντίθετα, είναι όχι μόνο καταστροφική για την ανώτατη εκπαίδευση αλλά και μείζων κίνδυνος για τη δημοκρατία (σελ.32).

3. Τι είναι η GATS και πώς λειτουργεί για την εκπαίδευση;

3.1. Τι είναι η GATS

Αρχικά, ας σημειωθεί το αυτονόητο, δηλαδή ότι το διεθνές εμπόριο εφαρμόζεται σε εμπορεύματα. Από την 1^η Ιανουαρίου 1948, 23 ενδιαφερόμενες χώρες έθεσαν σε ισχύ την GATT που είχε ως στόχο την ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου βασιζόμενου στις αρχές της ελεύθερης διακίνησης. Από το 1948 έως το 1984 είχαν διεξαχθεί οκτώ κύκλοι διαπραγματεύσεων. Ας τονιστεί επίσης ότι στον τελευταίο κύκλο διαπραγματεύσεων (1986-1993) της GATT, γνωστότερος ως κύκλος της Ουρουγουάης, πολλές αναπτυγμένες χώρες ζήτησαν την ένταξη των υπηρεσιών στον κύκλο των διαπραγματεύσεων του διεθνούς εμπορίου. Αυτός ο κύκλος κατέληξε στη δημιουργία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ), την 1^η Ιανουαρίου του 1995 (σελ.36).

Η βασική αποστολή του ΠΟΕ είναι να προωθεί την αγορά, την ελευθερία και τη διαφάνεια των παγκόσμιων ανταλλαγών σε ένα νομικό πλαίσιο καθορισμένο. Η GATS που ενεργοποιήθηκε το 1995 αφορά εξειδικευμένα το εμπόριο των υπηρεσιών. Συνεπώς, έχει ακριβώς τον ίδιο κεντρικό στόχο με την GATT, δηλαδή «να διαμορφώσει ένα έγκυρο και αξιόπιστο σύστημα κανόνων για το διεθνές εμπόριο, να διασφαλίσει μια σωστή και ίση μεταχείριση όλων των συμμετεχόντων (αρχή της μη διάκρισης), να τονώσει την οικονομική δραστηριότητα διαμέσου πολιτικών διασφαλίσεων, να ενισχύσει το εμπόριο και την ανάπτυξη μέσω μιας σταδιακής απελευθέρωσης». Συνεπώς, να μειώσει μακροπρόθεσμα τον προστατευτισμό και τα εμπόδια στην διακίνηση. Ας σημειωθεί ότι η GATS έχει μια τεράστια κάλυψη εφαρμογής που περιλαμβάνει όλα τα μέτρα που σχετίζονται με το εμπόριο των υπηρεσιών, όλα τα επίπεδα της διοίκησης, συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που ασκούν εξουσίες που τους έχουν παραχωρηθεί (σελ.36-37).

Σήμερα ο ΠΟΕ περιλαμβάνει 153 μέλη και έχει δύο σημαντικούς νομικούς μηχανισμούς, το Μεμοράντουμ συμφωνιών στην επίλυση διαφορών και το Μηχανισμό εξέτασης των εμπορικών πολιτικών.

Οι υπηρεσίες που σχετίζονται με την GATS έχουν ταξινομηθεί σε 12 βασικούς τομείς διεθνών ανταλλαγών που με τη σειρά τους διαιρούνται σε περίπου 160 δραστηριότητες ή υπο-τομείς υπηρεσιών. Ένας από τους 12 τομείς είναι και η εκπαίδευση και αναφέρεται στο στιδήποτε την αφορά και δεν προσφέρεται μόνο από το δημόσιο τομέα. Η GATS διακρίνει τέσσερις τρόπους εμπορίου στην εκπαίδευση που παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα (σελ.40).

Πίνακας 1: Διεθνοποίηση ανώτατης εκπαίδευσης σύμφωνα με την GATS			
Τρόπος	Περιγραφή	Παραδείγματα	Κινητικότητα
Τρόπος 1	Υπερσυνοριακή παροχή	Εκπαίδευση από απόσταση, δικτυακή, franchising	Κινητικότητα προγραμμάτων
Τρόπος 2	Κατανάλωση στο εξωτερικό	Μετακίνηση φοιτητών προς άλλες χώρες	Φοιτητική κινητικότητα
Τρόπος 3	Εμπορική παρουσία	Εξωχώριες εγκαταστάσεις, κοινές επιχειρήσεις, επενδύσεις	Θεσμική κινητικότητα
Τρόπος 4	Παροχή στο εξωτερικό	Μετακίνηση καθηγητών, ερευνητών σε άλλη χώρα	Ακαδημαϊκή κινητικότητα

Είναι προφανές ότι ο τρόπος 2 υπήρχε εδώ και αιώνες ενώ ο τρόπος 1 είναι σε πλήρη ανάπτυξη. Ο τρόπος 3 είναι εκείνος που έχει ξεσηκώσει και αποκρυσταλλώσει τις περισσότερες πολεμικές ενώ ο τρόπος 4 λέγεται ότι δυνητικά θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο μέλλον.

Οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες διαιρούνται σε πέντε μεγάλες κατηγορίες (σελ.41):

- Πρωτοβάθμια εκπαίδευση (συμπεριλαμβανομένης της προσχολικής αλλά όχι των βρεφονηπιακών σταθμών)
- Τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση όλων των ειδών (γενική, επαγγελματική, τεχνική) συμπεριλαμβανομένων των ειδικών κέντρων για ΑΜΕΑ
- Την ανώτατη εκπαίδευση που περιλαμβάνει σχεδόν όλες τις μετα-δευτεροβάθμιες υπηρεσίες (είτε παρέχουν πτυχία είτε όχι) συμπεριλαμβανομένων όλων των ειδικών επαγγελματικών σχολών
- Την εκπαίδευση ενηλίκων, συμπεριλαμβανομένων της συνεχούς εκπαίδευσης και όλων των μορφών και ειδών υπηρεσίες εκπαίδευσης εκτός παραδοσιακού εκπαιδευτικού συστήματος
- «Άλλες» μορφές εκπαίδευσης όπου εντάσσεται ότι δεν μπαίνει στα προηγούμενα και αφορά σε παροχή υπηρεσίας μάθησης και κατάρτισης.

Κατά συνέπεια, οι 4 τρόποι και οι 5 κατηγορίες φτιάχνουν μια μήτρα 20 μορφών (5*4) εμπορίου εκπαιδευτικών υπηρεσιών (πίνακας 2, σελ.42).

Πίνακας 2: Ταξινόμηση των υπηρεσιών εκπαίδευσης κατά GATS και οι τέσσεροι τρόποι παροχής τους				
Υποτομείς εκπαιδευτικών υπηρεσιών	Τρόποι			
	Υπερσυνοριακή παροχή	Κατανάλωση στο εξωτερικό	Εμπορική παρουσία	Παροχή στο εξωτερικό
Πρωτοβάθμια		Παιδιά που παρακολουθούν μαθήματα στο εξωτερικό	Μέθοδος αδελφοποίησης	Εκπαιδευτικοί και διοικητικοί μετακινούνται στο εξωτερικό
Δευτεροβάθμια		Μαθητές που παρακολουθούν καλοκαιρινά μαθήματα γλώσσας, κτλ στο εξωτερικό	Μέθοδος αδελφοποίησης	Εκπαιδευτικοί και διοικητικοί μετακινούνται στο εξωτερικό
Ανώτατη	Εικονικά πανεπιστήμια	Φοιτητές που κάνουν τις σπουδές τους στο εξωτερικό	Αποκεντρωμένα campus ή αντένες franchising ή μέθοδος αδελφοποίησης	Εκπαιδευτικοί και διοικητικοί μετακινούνται στο εξωτερικό
Ενηλίκων	Σχολές ξένων γλωσσών	Ενήλικοι που παρακολουθούν μαθήματα στο εξωτερικό	Υποκαταστήματα ή δορυφορικά σχολεία franchising ή μέθοδος αδελφοποίησης	Εκπαιδευτικοί και διοικητικοί μετακινούνται στο εξωτερικό
Άλλη				Εκπαιδευτικοί και διοικητικοί μετακινούνται στο εξωτερικό

Η GATS προβλέπει νομικά δικαιώματα για το εμπόριο υπηρεσιών που χωρίζονται σε τρία μέρη: α) γενικές υποχρεώσεις (29 άρθρα), β) εθνικές λίστες που απαριθμούν τις ειδικές δεσμεύσεις που έχει πάρει η κάθε χώρα για την πρόσβαση στην εθνική της αγορά, γ) παραρτήματα αλλά και λίστες δεσμεύσεων (σελ.42-43).

Η GATS περιλαμβάνει δύο τύπους δεσμεύσεων: γενικές και υπό όρους δεσμεύσεις. Στην πρώτη περίπτωση αναφέρονται δύο βασικές: «το πιο προνομιούχο κράτος» και η «διαφάνεια».

Η πρώτη αξίζει επεξηγήσεων στο βαθμό που θεωρείται ο πυλώνας της GATS και δεν λέει αυτό που πιθανώς να καταλάβει κάποιος εκ πρώτης όψεως. Συγκεκριμένα σημαίνει ότι όλες οι χώρες είναι «το πιο προνομιούχο κράτος» που πρέπει να έχουν την ίδια αντιμετώπιση. Έτσι, δεν επιτρέπεται καμία διάκριση μεταξύ των κρατών-μελών. Καλύτερα ακόμα «αν στηρίξουμε έναν, πρέπει να στηρίξουμε τους πάντες». Συνεπώς, αν ένα κράτος μέλος του ΠΟΕ έχει ειδικές διμερείς συμφωνίες με ένα ή περισσότερα κράτη τότε αυτές πρέπει να επεκταθούν σε όλα τα κράτη μέλη του ΠΟΕ. Έτσι, μπορεί μια χώρα να έχει κλειστό έναν τομέα της σε όλα τα κράτη, ακόμα κι αν αυτό αντιβαίνει στο πνεύμα της Συνθήκης, όμως δεν είναι δυνατόν να τον ανοίξει σε μια μόνο χώρα. Αν γίνει αυτό, τότε αυτομάτως επεκτείνεται σε όλες τις χώρες μέλη. Σε αυτή τη δέσμευση υπάρχουν εξαιρέσεις που όμως αφορούν κυρίως διεκδικήσεις για μη εφαρμογή της δέσμευσης. Έτσι, για παράδειγμα, κάποια ιδιαίτερα μέτρα, ασύμβατα προς τις δεσμεύσεις του «πιο προνομιούχου κράτους» μπορούν να διατηρηθούν για το πολύ 10 χρόνια υπό τον όρο μιας επανεξέτασης μετά τα πρώτα πέντε χρόνια (σελ.43-44).

Η δεύτερη, «διαφάνεια», αφορά στη δέσμευση των κρατών μελών του ΠΟΕ για πληροφόρηση κάθε ενδιαφερομένου σχετικά με όλες τις πολιτικές του, των συνθηκών ή των τρόπων υλοποίησής τους, συμπεριλαμβανομένων των οριοθετήσεων και των περιορισμών τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα κράτη πρέπει να διαθέτουν μια λίστα με τα μονοπώλια που έχουν στην επικράτειά τους και είναι δεσμευμένα να μην θεσμοθετήσουν κανένα άλλο. Μάλιστα, αυτό αφορά τόσο το δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα. Επιπλέον, οι χώρες δεν μπορούν, αν στο μέλλον το θελήσουν, να αυξήσουν το κυβερνητικό έλεγχο σε οποιονδήποτε τομέα (σελ.44).

Όσον αφορά τις υπό όρους δεσμεύσεις, σχετίζονται με εκείνες της κάθε χώρας που αφορούν σε τομέα, υπο-τομέα ή τρόπο για τον οποίο η χώρα έχει δηλώσει ότι αποδέχεται δεσμεύσεις. Δύο παραδείγματα είναι χαρακτηριστικά:

Εθνική μεταχείριση. Σύμφωνα με αυτή την αρχή, οι ξένοι πάροχοι μιας υπηρεσίας πρέπει να αντιμετωπίζονται με ίση μεταχείριση με τους εθνικούς παρόχους. Συνεπώς, αν ένα ιδιωτικό ίδρυμα λαμβάνει οικονομικές χορηγίες από μια κυβέρνηση τότε όλοι οι ξένοι πάροχοι τις ίδιας υπηρεσίας έχουν δικαίωμα στην ίδια χορηγία.

Πρόσβαση στην αγορά. Η αρχή αυτή αναφέρεται στη σταδιακή απελευθέρωση και τον περιορισμό των εμποδίων που την περιορίζουν. Σχετικά με την εκπαίδευση, οι περισσότεροι περιορισμοί έχουν να κάνουν με Νόμους που απαγορεύουν την ύπαρξη ξένων παρόχων.

3.2. Πώς λειτουργεί η GATS;

Η GATS στοχεύει σε μια σταδιακή απελευθέρωση των αγορών υπηρεσιών. Η γενική διαδικασία που εισάγει τη «συμβουλευτική» διάσταση της GATS αρχίζει με μια εθελοντική πρωτοβουλία των χωρών για υποβολή «προσφορών». Έχοντας καθορίσει τις αρχικές τους θέσεις οι χώρες διαπραγματεύονται στο πλαίσιο της GATS διαμορφώνοντας τη ζήτηση με στόχο τη βελτίωση της πρόσβασης στις αντίστοιχες αγορές. Μια χώρα μπορεί να ζητήσει από όλες τις χώρες ή από μερικές να ανοίξουν τις αγορές τους σε όλες τις υπηρεσίες ή σε ένα μικρό αριθμό εξειδικευμένων υπηρεσιών. Μια χώρα δεν είναι υποχρεωμένη να ανοίξει τις αγορές της σε όλες τις υπηρεσίες. Εάν υπάρχουν ευαίσθητοι τομείς ή εθνικές υποχρεώσεις ή για οποιονδήποτε άλλο λόγο μια χώρα δεν θέλει ή δεν είναι έτοιμη να ανοίξει ένα τομέα ή υπο-τομέα μπορεί απλά να μην τον ανοίξει. Επιπλέον, έχουν όλοι την ευχέρεια να προτείνουν το άνοιγμα ενός τομέα ή υπο-τομέα και να εξειδικεύσουν οριοθετήσεις ή εξαιρέσεις (απεριόριστες χρονικά ή με χρονικά όρια). Έτσι, τελικά μια χώρα μπορεί να ανοίξει, να ανοίξει μερικώς ή να μην ανοίξει καθόλου ένα τομέα ή υπο-τομέα (σελ.47-48).

Όταν ένας κύκλος διαπραγματεύσεων ολοκληρώνεται και εφόσον έχει επιτευχθεί συμφωνία οι «προσφορές» μετατρέπονται σε «δεσμεύσεις» που έχουν εφαρμοστική ισχύ για τις συμβαλλόμενες χώρες. Εδώ, ας τονιστεί ότι ένα από τα χαρακτηριστικά της GATS είναι η εθελοντική διάσταση στη λήψη εθνικών δεσμεύσεων και η ευελιξία στις προσφορές και στις διαπραγματεύσεις. Από την άλλη, όταν μια χώρα αποδεχτεί μια δέσμευση αυτή δεν μπορεί πλέον να ανατραπεί ακόμα κι αν η επόμενη κυβέρνηση το επιθυμεί (σελ.49)! Απαιτείται να περάσουν τουλάχιστον τρία χρόνια από τη στιγμή της εφαρμογής της για να μπορέσει μια χώρα να ζητήσει την επαναδιαπραγμάτευση και μόνο υπό τον όρο ότι θα υπάρχουν αποζημιώσεις είδους, δηλαδή απελευθέρωση ή αύξηση της πρόσβασης σε

άλλους επιμέρους τομείς ή υπο-τομείς (σελ.52). Τέλος, εάν υπάρχουν περιορισμοί απλά μπορεί να τους καταργήσει όχι όμως και να επανέλθει σε μια απόφασή της... (σελ.49). Σε αντίθετη περίπτωση υπάρχουν δικαστικές ποινές (σελ.54).

Σχετικά τώρα με την εφαρμογή της GATS στην εκπαίδευση, σε κάθε περίπτωση πρόκειται για μια εθνική επιλογή, εσωτερικής επεξεργασίας και προϋποθέτει το άνοιγμα μιας δραστηριότητας στον ιδιωτικό τομέα. Από τη στιγμή που ο ιδιωτικός τομέας γίνεται επιτρεπτός σε μια χώρα τότε αυτό αρχίζει να ενδιαφέρει την GATS και τις χώρες μέλη του ΠΟΕ (σελ.50).

Με βάση τα προηγούμενα, οι υποστηρικτές της GATS μιλούν για μια πολύ ευέλικτη και αλά κάρτ Σύμβαση που επιτρέπει στις χώρες μέλη του ΠΟΕ να διαθέτουν εκπαιδευτικές υπηρεσίες που δεν εμπλέκονται ούτε στον ανταγωνισμό ούτε στην εμπορευματοποίηση των υπηρεσιών εκπαίδευσης, από τις οποίες δεν εξαιρείται ούτε η ανώτατη εκπαίδευση (στο βαθμό που μια χώρα μπορεί να κρατά «κλειστές», δηλαδή αποκλειστικά δημόσιες, όποιες εκπαιδευτικές υπηρεσίες θέλει) .

Από την άλλη, οι κατακριτές της GATS ισχυρίζονται ότι, στην πραγματικότητα, οι κυβερνήσεις καταφέρνουν εξαιρετικά σπάνια να διατηρήσουν ένα αποκλειστικό μονοπώλιο εκπαιδευτικής υπηρεσίας. Φτάνει η ύπαρξη ενός και μόνου ιδιωτικού παρόχου σε μια εκπαιδευτική υπηρεσία για να πυροδοτήσει τη γενίκευση του ανοίγματός της σε όλους τους ενδιαφερομένους όλων των χωρών του ΠΟΕ. Επίσης, από τη στιγμή που ένα δημόσιο πανεπιστήμιο επιβάλει δίδακτρα ή πουλήσει ένα προϊόν του στην αγορά φτάνει για να αποδειχτεί η ύπαρξη μιας εμπορευματικής βάσης (σελ.51).

Συνεπώς, η εντεινόμενη πίεση των νέο-φιλελεύθερων πολιτικών που εκδηλώνεται σε εθνικό και υπερ-εθνικό επίπεδο αναγκάζει τις κυβερνήσεις να αυξάνουν συνεχώς το μερίδιο της ιδιωτικής εκπαίδευσης με αποτέλεσμα να ενεργοποιούνται όλο και πιο συχνά οι προβλέψεις της GATS γεγονός που περιορίζει την εθνική κυριαρχία και το περιθώριο ελιγμών των κυβερνήσεων. Η GATS εισάγει ένα διαρκές πλαίσιο διαπραγμάτευσης. Επιπλέον, οι αναπτυγμένες χώρες φαίνεται να αναπτύσσουν στρατηγικές πλουραλιστικών διαπραγματεύσεων με στόχο τον καθορισμό στόχων και ποσοτικών δεικτών αλλά και ποιοτικές παραμέτρους για τους τρόπους παροχής υπηρεσιών γεγονός που πιέζει τις υπό ανάπτυξη χώρες να ανοίξουν ακόμα περισσότερο τον τομέα της εκπαίδευσης. Realpolitik, ασυμμετρία εξουσίας στον πλανήτη και μέσα πίεσης είναι μερικά από τα κοινά χαρακτηριστικά όλων των προηγούμενων (σελ.53-54).

4. Η εκπαίδευση στο πλαίσιο της GATS: υπέρ και κατά

4.1. Τα επιχειρήματα υπέρ

Πολλές από τις αναπτυγμένες χώρες ενδιαφέρονται για την GATS, όχι πάντα για τους ίδιους λόγους. Οι κυριότεροι λόγοι είναι τέσσερις: πολιτικοί, οικονομικοί, ακαδημαϊκοί και κουλτουρικοί/κοινωνικοί.

4.1.1. Η πλευρά των αναπτυγμένων κρατών

Ο κύριος λόγος είναι ο οικονομικός. Η δραστική μείωση των δημόσιων πόρων αναγκάζει πολλά πανεπιστήμια να προσανατολιστούν στην εξεύρεση εναλλακτικών πόρων, με κυριότερο τα δίδακτρα. Μάλιστα, αυτά είναι πολύ υψηλότερα για τους ξένους φοιτητές σε σχέση με αυτά των γηγενών. Για παράδειγμα, το London School of Economics και για τον πρώτο κύκλο σπουδών, το 2004/05, είχε ετήσια δίδακτρα για τους βρετανούς και ευρωπαϊούς φοιτητές της τάξεως των 1.150 αγγλικών λιρών έναντι 10.509 για μη ευρωπαϊούς φοιτητές. Στο Κέμπριτζ, το 2011/12, τα αντίστοιχα ποσά ήταν 3.375 και μεταξύ 11.829 και 28.632 λίρες αντίστοιχα (σελ.55). Συνολικά για το Ηνωμένο Βασίλειο τα έσοδα που προέρχονται από ξένους μη ευρωπαϊούς φοιτητές εκτιμούνται στα 2,5 δις λίρες ανά έτος. Το ίδιο ισχύει και για άλλες αναπτυγμένες χώρες όπως η Αυστραλία ή ο Καναδάς. Γενικότερα, υπολογίζεται ότι το εμπόριο εκπαιδευτικών υπηρεσιών στον κόσμο, πλην ΗΠΑ, ήταν 111 δις δολάρια Αμερικής. Το ποσό για την ανώτατη εκπαίδευση ανερχόταν στα 40 δις δολάρια Αμερικής το 2006 (σελ.56).

Μάλιστα, η παροχή εξαγωγικών υπηρεσιών εκπαίδευσης είναι μια δραστηριότητα εξαιρετικά συγκεντρωμένη, στο βαθμό που το 90% των εξαγωγών αφορούσε πέντε μόλις χώρες: ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστραλία (οι τρεις βασικές χώρες) και Νέα Ζηλανδία και Καναδάς. Οι χώρες αυτές έχουν δύο κοινά χαρακτηριστικά: α) είναι αγγλόφωνες, και β) το εκπαιδευτικό τους σύστημα έχει καλή φήμη.

Πέρα από τον οικονομικό λόγο υπάρχουν κι άλλοι. Οι ξένοι φοιτητές έχουν την τάση να παραμένουν στη χώρα όπου σπουδάζουν. Για παράδειγμα 2 στους 3 Ινδούς φοιτητές με διδακτορικό στη μηχανική και στις θετικές επιστήμες παρέμεναν στις ΗΠΑ (2005). Κατά μια εκτίμηση, το μερίδιο από αυτή την κατηγορία φοιτητών στο PIB των ΗΠΑ είναι σημαντικό και ανέρχεται σε 13 δις δολάρια Αμερικής (σελ.58). Το φαινόμενο αυτό είναι γνωστό ως «φυγή εγκεφάλων».

Ένας ακόμα λόγος είναι ότι η αυτή η διεθνοποίηση μπορεί να επιτρέψει στις αναπτυγμένες χώρες να ελέγξουν την ανώτατη εκπαίδευση των υπό ανάπτυξη χωρών διαχέοντας παράλληλα την κουλτούρα τους. Στην πραγματικότητα, οι εξαγωγές εκπαιδευτικών υπηρεσιών από τις αναπτυγμένες χώρες δεν είναι παρά ο δούρειος ίππος ενός κουλτουρικού ιμπεριαλισμού (σελ.59).

4.1.2. Η πλευρά των αναπτυσσόμενων κρατών

Οι υποστηρικτές της GATS στις αναπτυσσόμενες χώρες υποστηρίζουν ότι, αφενός, η μετάβαση στο εξωτερικό των φοιτητών τους, όσο και η εμφάνιση ξένων παρόχων στις χώρες τους μπορεί να είναι επωφελής.

Το πρώτο αναφέρεται στο γεγονός ότι η μετάβαση στο εξωτερικό για πτωχές χώρες που δεν έχουν τους πόρους για επενδύσεις στην εκπαίδευση είναι μια κάποια λύση στο βαθμό που εκτονώνεται η πίεση, από τη μια, για νέα ιδρύματα, από την άλλη, για αύξηση της πρόσβασης. Συνεπώς, η μετάβαση στο εξωτερικό μπορεί να αποτελεί σημαντικό οικονομικό όφελος για κάποιες κυβερνήσεις, πολύ περισσότερο που το κόστος σπουδών μετακυλύεται στους ίδιους τους φοιτητές και τις οικογένειές τους. Παράλληλα, αυτή η μετάβαση μειώνει και το ποσοστό των νέων ανέργων ενώ ενίοτε είναι πηγή εσόδων για το κράτος με την αποστολή εμβασμάτων από τους φοιτητές στις οικογένειές τους (για παράδειγμα τα εμβάσματα Ινδών του εξωτερικού προς την Ινδία ανέρχονταν σε 25 εκατομμύρια δολάρια Αμερικής το 2002/03) (σελ.60).

Το δεύτερο, έχει να κάνει με τις επενδύσεις που αναμένονται από τους ξένους παρόχους στη χώρα όπου εγκαθίστανται στοιχείο πολλαπλά ωφέλιμο για χώρες με σημαντικά οικονομικά προβλήματα ή με προβλήματα απορρόφησης στη ζήτηση ανώτατης εκπαίδευσης (σελ.61). Για παράδειγμα, η Κίνα και παρά τις εντυπωσιακές προόδους της δεν μπορεί να ικανοποιήσει παρά μόνο 1 ζήτηση στις 5 για ανώτατη εκπαίδευση (σελ.62).

Έτσι, η έλευση ξένων παρόχων πιστεύεται ότι θα βελτιώσει την πρόσβαση και την ισότητα στην πρόσβαση σε κάποιες χώρες (σελ.62). Επιπλέον, πιστεύεται ότι θα διευρυνθεί τόσο η διαφοροποίηση στην προσφορά όσο και η ποιότητα των παρεχόμενων σπουδών μέσω των περισσότερων προσφορών για εκπαίδευση, το σπάσιμο των μονοπωλίων και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, στοιχεία που θα βοηθήσουν στη βελτίωση και της τοπικής ανώτατης εκπαίδευσης (σελ.63).

Οι ελεύθερες ζώνες εκπαίδευσης (κατά αντιστοιχία των ελεύθερων ζωνών οικονομικής δραστηριότητας) φαίνεται ότι είναι μια συγκεκριμενοποίηση των πολιτικών υπέρ της GATS για την οποία θα αναφερθούμε εκτενέστερα πιο κάτω.

4.2. Τα επιχειρήματα κατά

Το αρχικό επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι η εκπαίδευση είναι ένα «δημόσιο αγαθό» και μια «τιμητική κοινωνική ανάγκη», η οποία παράγει μια μεγάλη σειρά από εξωτερικά αποτελέσματα –κοινωνικά, κουλτουρικά, οικονομικά και πολιτικά- πάνω και πέρα από τα ατομικά οφέλη (σελ.66).

Στη συνέχεια, η εκπαίδευση είναι άμεσα συνδεδεμένη με την κουλτούρα και τη φιλοσοφία μιας κοινωνίας, εγγαράσσει αξίες, ενισχύει και διαιωνίζει την εθνική κληρονομιά και δένει τον κοινωνικό ιστό προωθώντας την κοινωνική και θρησκευτική αρμονία, την ιδιαιτερότητα και τη δημοκρατία (σελ.66). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η Ινδία, μετά την ανεξαρτησία της αρνήθηκε την αμερικανική βοήθεια για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού της συστήματος (σελ.67). Συνεπώς, η παγκόσμια ομογενοποίηση των προγραμμάτων σπουδών είναι ανησυχητική πολύ περισσότερο που ήδη εμφανίζεται δυναμικά σε τομείς όπως η διοίκηση, η μηχανική και οι τεχνολογίες της πληροφορικής. Επιπλέον, τα προγράμματα αυτά έχουν ως χαρακτηριστικά την αγγλική γλώσσα και την κυριαρχία μιας συγκεκριμένης, φιλικής προς το ελεύθερο εμπόριο, ιδεολογίας. Η όλη διαδικασία είναι γνωστή ως «μακντοναλντοποίησης» της ανώτατης εκπαίδευσης (σελ.67).

Επιπλέον, φαίνεται ότι τα προγράμματα σπουδών χωρίζονται σε εμπορικά βιώσιμα και μη, γεγονός που οδηγεί κάποιες επιστήμες στην περιθωριοποίηση αν όχι στον αφανισμό.

Όσον αφορά τους φοιτητές που φεύγουν στο εξωτερικό για να «καταναλώσουν εκπαίδευση» δεν φαίνεται να είναι πρόθυμοι επιστροφής στις πατρίδες τους. Πάνω από το 90% των Ινδών φοιτητών στις ΗΠΑ και 70% των Κινέζων προτιμούν να παραμείνουν στις ΗΠΑ (σελ.68). Ας προστεθεί ότι λόγω των υψηλότερων διδάκτρων, η εν λόγω κινητικότητα δεν αφορά παρά μια πολύ μικρή κοινωνική ομάδα στις χώρες καταγωγής (σελ.69).

Τέλος, αλλά όχι το μικρότερο, είναι κοινά αποδεκτό ότι ο ρόλος του Κράτους είναι καθοριστικός στην εκπαίδευση. Έτσι, με τη GATS, βλέπει την αυτονομία του να συμπιέζεται και ο ρόλος του να αλλάζει ριζικά και να μειώνεται στο βαθμό που η νόμιμη υποστήριξη της εθνικής κυριαρχίας γίνεται αντιληπτή από τους παρόχους ως φραγμός στο εμπόριο (σελ.69). Μάλιστα, ακόμα και οι δημόσιες δαπάνες δεν είναι διασφαλισμένες και μπορούν να διεκδικηθούν από τους ξένους παρόχους. Για παράδειγμα, στη Τζαμάικα, ο ιδιωτικός τομέας ανώτατης εκπαίδευσης που απονέμει πτυχία μέσω μιας διαδικασίας franchising διεκδίκησε δημόσια χρηματοδότηση με βάση τις προβλέψεις της GATS (σελ.70). Συνεπώς, περιορίζονται δραστικά οι ικανότητες σχεδιασμού της εκπαίδευσης με βάση τις εθνικές ανάγκες (σελ.71).

Ας σημειωθεί επίσης ότι δεν επιβεβαιώνονται οι προβλέψεις για επενδύσεις στις χώρες εγκατάστασης ούτε εκείνες περί ποιότητας. Για το πρώτο ένα παράδειγμα είναι χαρακτηριστικό. Το 2003, η Κίνα επέτρεψε σε ξένα πανεπιστήμια να φτιάξουν πανεπιστημιούπολεις στο έδαφός της. Τα Nottingham University και το Liverpool University εκδήλωσαν ενδιαφέρον αλλά κανένα από τα δύο δεν έκανε επενδύσεις στη Κίνα. Όσον αφορά την ποιότητα, σε μια ταξινόμηση τριών επιπέδων των αμερικανικών πανεπιστημίων, τα δημόσια ή ιδιωτικά πανεπιστήμια που προσφέρουν προγράμματα στο εξωτερικό είναι πολυπληθέστερα στην τελευταία κατηγορία των χαμηλής φήμης ιδρυμάτων (σελ.72).

5. Η διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης: η τρέχουσα κατάσταση

Η διεθνοποίηση των σπουδών, από πεποίθηση ή από ανάγκη, είναι μια παγκόσμια πραγματικότητα. Παρόλα αυτά λίγες μόνο χώρες έχουν πάρει ως τώρα δεσμεύσεις στο πλαίσιο της GATS (σελ.77).

Επιπλέον, αρκετές χώρες έχουν δημιουργήσει εθνικές επιτροπές ή ενδιάμεσους οργανισμούς για την προώθηση της διεθνοποίησης. Για παράδειγμα, η Μαλαισία και το Χονγκ-Κονγκ έχουν φτιάξει εθνικούς οργανισμούς διαχείρισης των εισαγωγών και εξαγωγών εκπαιδευτικών υπηρεσιών υπό τη σκέπη της GATS. Το ίδιο ισχύει με τη δημιουργία του American Recruitment Council των ΗΠΑ. Όμως και φημισμένα πανεπιστήμια, όπως η Οξφόρδη, το Κέμπριτζ ή το Στάφορντ, έχουν υιοθετήσει παρόμοιες προσεγγίσεις. Από την άλλη, η μεγάλη πτώση των δημοσίων δαπανών στην Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο ώθησαν τα πανεπιστήμια τους στην αναζήτηση εναλλακτικών πόρων (σελ.79).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διεθνείς, περιφερειακοί ή υπο-περιφερειακοί «πόλοι γνώσης». Η ύπαρξή τους οφείλεται, αφενός, στην προσέλκυση ξένων κεφαλαίων μέσω της προσέλκυσης φοιτητών, αφετέρου, στην ενίσχυση της διακριτότητας και του κύρους της χώρας που τους δημιουργεί. Για παράδειγμα, 25 πανεπιστήμια διαφορετικών χωρών έχουν εγκατασταθεί στο Dubai Knowledge Village που δημιουργήθηκε το 2003 και προσέλκυσε πολλούς επενδυτές χάρη στην παντελή έλλειψη περιορισμών στην εξαγωγή κεφαλαίων και κερδών, αλλά και στις δυνατότητες φορολογικών απαλλαγών. Παράλληλα, στο Ντουμπάι και πάλι το Dubai International Academic City είναι σε πλήρη ανάπτυξη. Στη Σιγκαπούρη, το

Global Schoolhouse συγκεντρώνει ήδη 16 ξένα πανεπιστήμια που απονέμουν πτυχία σε συνεργασία με εγχώρια ιδρύματα. Στο Χονγκ-Κονγκ βρίσκεται ο «περιφερειακός πόλος γνώσης» ενώ και σε άλλα μέρη παρόμοια σχέδια βρίσκονται σε ανάπτυξη (πχ. στη Μαλαισία το Educational City, στο Κατάρ το Education City και στο Μπαχρέιν το Higher Education City (σελ.79).

Πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την πρώτη φάση των διαπραγματεύσεων (2000-2001) μόλις τέσσερις προτάσεις σχετικές με την εκπαίδευση έγιναν στο όνομα της GATS. Υποβλήθηκαν από τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία. Στο δεύτερο γύρω από το 2002 στη Ντόχα, 43 χώρες πήραν δεσμεύσεις σχετικές με την εκπαίδευση εκ των οποίων 32 στην ανώτατη εκπαίδευση, 34 στη δευτεροβάθμια και 29 στην πρωτοβάθμια. Επίσης, 31 χώρες δεσμεύτηκαν σχετικά με την εκπαίδευση ενηλίκων και 18 για το «άλλες υπηρεσίες». Το 2006, 53 χώρες (συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης) έλαβαν δεσμεύσεις σε ένα σύνολο 150 χωρών (εκ των οποίων 40 χώρες για την ανώτατη εκπαίδευση). Ας σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ και ο Καναδάς δεν έχουν ακόμα πάρει δεσμεύσεις στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης αν και είναι υπέρμαχοι για το εμπόριο εκπαιδευτικών υπηρεσιών (σελ.80). Παρόλα αυτά ο αριθμός των χωρών που συμμετέχουν αυξάνεται συνεχώς.

Έχει ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς ότι άλλες χώρες εκδηλώνουν ενδιαφέρον προσέλκυσης ξένων παρόχων (πχ. η Σιγκαπούρη και η Ιαπωνία) και άλλες χώρες ενδιαφέρονται για εξαγωγή υπηρεσιών (πχ. Αυστραλία) (σελ.81).

Σχετικά με τους ξένους φοιτητές, ο αριθμός τους έφτασε τα 2,8 εκατομμύρια το 2007, αυξανόμενος κατά 50% από το 2000, ενώ για το 2025 υπολογίζεται ότι θα φτάσει τα 5,8 εκατομμύρια και το 2025 τα 8,0 (σελ.83-84). Συνολικά σήμερα, το 2% των φοιτητών ανώτατης εκπαίδευσης στον κόσμο σπουδάζει στο εξωτερικό. Με στοιχεία του 2008, ο αριθμός των ξένων φοιτητών αγγίζει τα 3,0 (2,966) εκατομμύρια εκ των οποίων τα 847 προέρχονται από την Ανατολική Ασία και των Ειρηνικό τα 487 από την Αμερική του Βορρά και την Δυτική Ευρώπη και τα 331 από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη (σελ.85). Από την άλλη, οι βασικές χώρες υποδοχής ξένων φοιτητών το 2008 ήταν η Γερμανία (189,3 χιλιάδες), η Αυστραλία (230,6 χιλιάδες), οι ΗΠΑ (624,5 χιλιάδες), η Γαλλία (243,4 χιλιάδες) και το Ηνωμένο Βασίλειο (341,8 χιλιάδες) (ακολουθούμενες από την Ιαπωνία και τον Καναδά). Η δυναμική είναι τέτοια που το Ηνωμένο Βασίλειο υπολογίζεται ότι θα έχει περίπου 870.000 ξένους φοιτητές το 2020 (σελ.87).

Παράλληλα, οι φοιτητές που σπουδάζουν εξ αποστάσεως αυξάνονται δυναμικά. Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχουν επιπλέον 190.000 ξένοι φοιτητές που σπουδάζουν εξ αποστάσεως (σελ.87). Σε αυτούς τους αριθμούς, θα πρέπει να προστεθούν 60.000 φοιτητές σε μετα-σχολικά ιδρύματα, συν 500.000 φοιτούντες εγγεγραμμένοι σε ιδιωτικά κολλέγια, σχολεία και ινστιτούτα εκμάθησης της αγγλικής γλώσσας και ένας αριθμός ξένων καθηγητών που βρίσκονται σε αποστολή μικρής διάρκειας ή εργάζεται πάνω σε προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης στο πλαίσιο συμβάσεων που υπογράφηκαν στο εξωτερικό και εκτελούνται στο Ηνωμένο Βασίλειο. Συνολικά υπολογίζεται ότι ο κύκλος εργασιών αντιπροσωπεύει 18 δις λίρες Αγγλίας.

Οι ΗΠΑ είναι ο βασικός εξαγωγέας υπηρεσιών εκπαίδευσης. Σε ό,τι αφορά την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία οι εξαγωγές εκπαιδευτικών υπηρεσιών βρίσκονται αντιστοίχως στην 3^η και 4^η θέση στο σύνολο των υπηρεσιών (σελ.89). Από την άλλη, νέες χώρες εμφανίζονται δυναμικά στον τομέα των εξαγωγών εκπαιδευτικών υπηρεσιών όπως η Μαλαισία και η Κίνα. Σχετικά με την Κίνα, η χώρα αυτή υπολογίζει ότι το 2020 θα έχει 500.000 ξένους φοιτητές. Αλλά και άλλες χώρες φιλοδοξούν να υποδεχτούν μεγάλους αριθμούς ξένων φοιτητών. Τέτοιες χώρες είναι η Ιαπωνία, η Μαλαισία, η Ταϊβάν και η Ιορδανία (σελ.91).

Οι χώρες που εξαγωγήν φοιτητές είναι η Κίνα, το Χονγκ-Κονγκ, η Ινδία, η Ινδονησία, η Μαλαισία, η Σιγκαπούρη και η Τουρκία. Αυτές οι επτά χώρες επένδυσαν 11,3 δις δολάρια Αμερικής για να στείλουν φοιτητές τους στις ΗΠΑ, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στην Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και τον Καναδά (σελ.93).

Η Κίνα βρίσκεται επικεφαλής και σε άλλους τύπους εισαγωγής εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Περίπου 1.100 προγράμματα σπουδών προτάθηκαν από ξένους παρόχους, αλλά μόνο τα 140 με κοινή οργάνωση πήραν άδεια λειτουργίας το 2004. Σιγκαπούρη, Χονγκ-Κονγκ και Ταϊλάνδη είναι χώρες που επίσης έχουν σημαντικό αριθμό εισαγόμενων προγραμμάτων είτε σε συνεργασία με τοπικούς παρόχους είτε όχι. Πάντως, σε αρκετές αναπτυσσόμενες χώρες, ιδρύματά με περιορισμένη φήμη επιθυμούν να συνεργαστούν με ξένα ιδρύματα που κι αυτά έχουν πολύ μικρή φήμη κι αυτό γιατί η ετικέτα «διεθνές» έχει ένα μεγάλο στρατηγικό ενδιαφέρον (σελ.94).

Σχετικό είναι και το παράδειγμα της Ιαπωνίας. Όταν στο τέλος της δεκαετίας του 1980 η ιαπωνική κυβέρνηση άνοιξε το χώρο της εκπαίδευσης σε ξένα ιδρύματα υπήρξε μια μικρή «επιδρομή» αμερικανικών ιδρυμάτων χαμηλής ποιότητας. Η κυβέρνηση αναγκάστηκε να επιβάλει αυστηρούς κανόνες και σκληρές διαδικασίες αξιολόγησης. Το αποτέλεσμα ήταν

ότι από τα 100 περίπου αμερικανικά ιδρύματα τελικά, ως τα μέσα του 1990, δεν έμεινε παρά ένα (1), το Temple University! Χαρακτηριστικά το campus που έφτιαξε το Temple University του δημιούργησε ένα έλλειμμα της τάξεως των 50 εκατομμυρίων δολαρίων Αμερικής, τουλάχιστον ως το 2000. Επιπλέον, η πλειονότητα των πανεπιστημίων που πήγαν στην Ιαπωνία ήταν λίγο γνωστά και θυσιάσαν την ακαδημαϊκή ποιότητα για να μπορέσουν να βγάλουν γρήγορο κέρδος είτε μέσω των διδάκτρων είτε μέσω φορολογικών ατασθαλιών (σελ.95).

Αλλά και εκεί που επώνυμα ιδρύματα μετακινήθηκαν τα αποτελέσματα δεν ήταν στο ύψος των προσδοκιών. Στη Σιγκαπούρη, τόσο το Johns Hopkins (ΗΠΑ) όσο και το Πανεπιστήμιο της Νότιας Νέας Ουαλίας (Αυστραλίας) έκλεισαν λίγο μετά την ίδρυσή τους. Δεν ήταν μόνο ότι ο αριθμός των φοιτητών δεν ανήλθε στο ύψος των προσδοκιών. Ήταν και η αθέτηση της κυβέρνησης της Σιγκαπούρης να συνδράμει με 50 εκατομμύρια δολάρια Αμερικής ενώ παράλληλα δεν έδειξε καμία διάθεση να ελαστικοποιήσει το πολύ αυστηρό πλαίσιο λειτουργίας των ξένων ιδρυμάτων. Από την άλλη, το Πανεπιστήμιο του Warwick τελικά αποφάσισε να μην πάει στη Σιγκαπούρη μετά από αντιδράσεις του προσωπικού του σχετικά με τη διασφάλιση της ακαδημαϊκής ελευθερίας (σελ.96). Αλλά και η Μαλαισία φαίνεται ότι επέλεξε μια πολύ αυστηρή νομοθεσία για τους ξένους παρόχους, ιδρύοντας ένα εθνικό οργανισμό για όλες τις υπηρεσίες εκπαίδευσης που έρχονται από το εξωτερικό, υποχρεώνοντάς τους σε μια σειρά από απαιτήσεις και οικονομικές δεσμεύσεις (σελ.97).

Μια σημαντική διάσταση που αναδύεται είναι το γεγονός ότι ακόμα και στις περιπτώσεις επώνυμων πανεπιστημίων, η μετάβασή τους σε μια άλλη χώρα δεν έχει το αναμενόμενο αντίκτυπο εκτός των άλλων και γιατί το κύριο μέρος του προσωπικού τους επιλέγεται από τοπικούς καθηγητές των οποίων οι ικανότητες δεν είναι πάντα διασφαλισμένες. Επιπλέον, η ακαδημαϊκή ελευθερία δεν είναι πάντα δεδομένη. Εξαιρετικά σημαντικό είναι ακόμα το γεγονός ότι τα μεγάλης φήμης πανεπιστήμια δεν είναι δυνατόν να μετακομίζουν απλά ένα πρόγραμμα σπουδών. Αυτό πρέπει να προσαρμοστεί στις τοπικές αναζητήσεις και στις ανάγκες της χώρας υποδοχής. Στοιχείο το οποίο δεν είναι καθόλου απλό ή και επιθυμητό.

Πάντως, για να το πούμε ευκρινώς, ένα βασικό χαρακτηριστικό του εμπορίου εκπαίδευσης είναι ότι οι περισσότερες υπό ανάπτυξη χώρες δεν είναι εξαγωγείς εκπαίδευσης και οι περισσότερες αναπτυγμένες χώρες δεν είναι εισαγωγείς εκπαίδευσης. Έτσι, οι μεγαλύτεροι έμποροι εκπαίδευσης (ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία και Καναδάς) δεν επιθυμούν να δουν έναν εξωτερικό πάροχο να εγκαθίσταται στη χώρα τους. Ενδεικτικά το 2008, 625.000 ξένοι φοιτητές υπήρχαν στις ΗΠΑ αλλά μόνο 50.000 αμερικανοί φοιτητές

ήταν στο εξωτερικό. Οι αντίστοιχοι αριθμοί είναι: Ηνωμένο Βασίλειο (342.000 – 22.000), Αυστραλία (231.000 – 10.000), Νέα Ζηλανδία (32.000 – 4.000) (σελ.98). Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η εφευρετικότητα των πορόχων. Έτσι, το Πανεπιστήμιο Carnegie Mellon εξάγει εκπαιδευτικές υπηρεσίες στην Αυστραλία. Γεγονός αξιοπρόσεκτο. Όμως στην πραγματικότητα εκείνο που κάνει με το παράρτημά του στην Αυστραλία είναι να εξάγει υπηρεσίες προς ασιάτες φοιτητές που δεν θέλουν ή δεν μπορούν να έχουν επαφή με τις ΗΠΑ αλλά μπορούν να απολαμβάνουν την ποιότητα της αυστραλιανής κοινωνίας και εκπαίδευσης (σελ.98).

Στη συνέχεια, εκείνο που αξίζει να αποτυπωθεί είναι το «άνοιγμα» της αγοράς μεταξύ αναπτυγμένων και υπό ανάπτυξη χωρών, που παρουσιάζεται στον επόμενο πίνακα (σελ.103).

Πίνακας 3: Δείκτης EduGATS ανώτατης εκπαίδευσης σε διάφορες χώρες του κόσμου ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξής τους							
Αναπτυγμένες χώρες	Δείκτης EduGATS	Αναπτυσσόμενες χώρες	Δείκτης EduGATS	Χώρες σε μετάβαση	Δείκτης EduGATS	Χώρες λίγο αναπτυγμένες	Δείκτης EduGATS
Γερμανία	0,62	Κίνα	0,42	Αλβανία	0,92	Καμπότζη	0,73
Αυστραλία	0,59	Κόστα Ρίκα		Αρμενία	0,80	Κόνγκο	0,76
Αυστρία	0,00	Γκάνα	0,00	Βουλγαρία	0,00	Γκάμπια	0,00
Βέλγιο	0,64	Τζαμάικα	0,81	Κροατία	0,72	Αϊτή	0,00
Δανία	0,61	Ιορδανία	0,65	Εσθονία	0,75	Λεσότο	0,89
Ισπανία	0,60	Μεξικό	0,70	Γεωργία	0,62	Μαλί	0,00
ΗΠΑ	0,00	Ομάν	0,69	Ουγγαρία	0,70	Νεπάλ	0,67
Γαλλία	0,55	Παναμάς	0,57	Κιργισία	0,72	Ρουάντα	0,00
Ελλάδα	0,58	Ταϊβάν	0,70	Λετονία	0,87	Σιέρα Λεόνε	0,53
Ιρλανδία	0,62	Ταϊλάνδη	0,00	Λιθουανία	0,77		
Ιταλία	0,58	Τρινιδάδ & Τομπάκο	0,33	FYROM	0,67		
Ιαπωνία	0,21	Τουρκία	0,91	Μολδαβία	0,88		
Λιχτενστάιν	0,43			Πολωνία	0,62		
Λουξεμβούργο	0,64			Τσεχία	0,38		
Νορβηγία	0,55			Σλοβακία	0,67		
Νέα Ζηλανδία	0,66			Σλοβενία	0,65		
Ολλανδία	0,64						
Πορτογαλία	0,62						
Ηνωμένο Βασίλειο	0,64						
Ελβετία	0,70						
Μέσος όρος	0,52	Μέσος όρος	0,48	Μέσος όρος	0,67	Μέσος όρος	0,40

6. Πολιτικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη της ανώτατης εκπαίδευσης και προοπτικές

Η διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης υφίσταται από την αρχαιότητα. Όμως το ερώτημα είναι ποιες οι επιπτώσεις της σημερινής εκδοχής της διεθνοποίησης η οποία μέσω της παγκοσμιοποίησης διογκώνεται ραγδαία επιφέροντας δραστικές αλλαγές στην ανώτατη εκπαίδευση ανά τον κόσμο.

Τα κύρια χαρακτηριστικά φαίνεται ότι είναι:

- Αύξηση της κινητικότητας φοιτητών και καθηγητών μέσω μιας έντονης ανταγωνιστικότητας των ιδρυμάτων
- Η διεθνοποίηση των προγραμμάτων σπουδών, τα κοινά προγράμματα σπουδών και η κυριαρχία της αγγλικής ως lingua franca της ακαδημαϊκότητας
- Η αύξηση της εξαγωγής εκπαιδευτικών και ερευνητικών υπηρεσιών προς τις υπό ανάπτυξη ή αναδυόμενες χώρες
- Η επέκταση υπερεθνικών δικτύων σχετικών με υπηρεσίες εκπαίδευσης και έρευνας
- Η κοινές έρευνες για κοινά παγκόσμια προβλήματα
- Η ενίσχυση των υπερ-περιφερειακών πολιτικών για την ανώτατη εκπαίδευση (πχ. Διαδικασία της Μπολόνια) (σελ.135-136).

Από αυτή την «έκρηξη» της ανώτατης εκπαίδευσης εκείνο που πραγματικά τίθεται υπό διερεύνηση είναι η έντονη εμπορευματοποίησή της, δηλαδή η τωρινή κυρίαρχη μορφή της, και όχι η διεθνοποίηση αυτή καθαυτή. Πράγματι, πολλοί είναι εκείνοι που στέκονται σκεπτικοί σε αυτήν την ανάδυση του εμπορίου εκπαίδευσης. Αν προσπαθήσει κανείς να ταξινομήσει τη στάση των ειδικών για τις νέες μορφές διεθνοποίησης θα μπορούσε να καταλήξει σε τρεις κατηγορίες:

- Εκείνοι που είναι υπέρ της διεθνοποίησης και των τεσσάρων τρόπων της GATS αλλά δεν υποστηρίζουν απαραίτητα ούτε το εμπόριο ούτε την GATS (αυτή η κατηγορία μοιάζει να είναι η πολυπληθέστερη)
- Αυτοί που είναι υπέρ των άμεσων ξένων επενδύσεων και της ιδέας του εμπορίου της εκπαίδευσης και στους τέσσερις τρόπους της GATS αλλά δεν είναι απαραίτητα υπέρ των δεσμεύσεων στο πλαίσιο της GATS (η αμέσως επόμενη κατηγορία σε αριθμό)
- Αυτοί που είναι υπέρ των άμεσων ξένων επενδύσεων και της ιδέας του εμπορίου της εκπαίδευσης και στους τέσσερις τρόπους της GATS αποκλειστικά και μόνο στο πλαίσιο της GATS (η μικρότερη κατηγορία) (σελ.137).

Πάντως έως σήμερα φαίνεται ότι οι κερδισμένοι από αυτή την ιστορία είναι οι μεγάλες εξαγωγικές χώρες και οι χαμένοι οι υπό ανάπτυξη χώρες όπως επίσης και κάποιες επιστήμες απαραίτητες για την κοινωνική συνειδητοποίηση και ευζωία όπως είναι οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες. Σημαντικός είναι επίσης ο κίνδυνος μια κυβέρνηση να χάσει τον έλεγχο του συστήματος της ανώτατης εκπαίδευσής της και στη συνέχεια την εθνική της αυτονομία. Χαρακτηριστικά: «*οι κυβερνήσεις είναι ελεύθερες, αρχικά, να προωθούν οποιονδήποτε εθνικό στόχο στο βαθμό που οι προτεινόμενες*

ενέργειες είναι συμβατές με την GATS» (ΠΟΕ, 1999:5) (Σελ.139). Σε κάθε περίπτωση δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η GATS αποβλέπει στο ελεύθερο και όχι στο δίκαιο εμπόριο.

Επίσης, σύμφωνα με τις έως τώρα εμπειρίες η ιδέα ότι επώνυμα πανεπιστήμια θα έρθουν και θα εγκατασταθούν σε μια χώρα επενδύοντας σε εγκαταστάσεις, προσφέροντας ποιοτικές σπουδές και βοηθώντας στην ανάπτυξη της αποδεικνύεται μύθος.

Από την άλλη, οι υποστηρικτές της GATS πιστεύουν ότι συστήματα διαπίστευσης ιδρυμάτων και προγραμμάτων καθώς και συστήματα διασφάλισης ποιότητας μπορούν να περιορίσουν τους όποιους κινδύνους. Στην πραγματικότητα όμως όπου αυστηροί κανόνες επιβλήθηκαν, οδήγησαν τελικά στο κλείσιμο των ξένων παρόχων (σελ.142).

Παρόλα αυτά, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν είναι μύθος η αναζήτηση «διεθνών» σπουδών που φαίνεται να είναι μια επιλογή βαθιά ριζωμένη σε πολλές υπό ανάπτυξη χώρες (σελ.138).

Κλείνοντας, εκείνο ίσως που μπορεί να θεωρηθεί πιο σημαντικό είναι η μετατροπή της φύσης της εκπαίδευσης από ένα δημόσιο αγαθό σε μια εμπορική δραστηριότητα γεγονός που αλλάζει τους στόχους, τον ορισμό, τη φύση και τη σημασία της εκπαίδευσης προτάσσοντας το οικονομικό κέρδος του παρόχου (σελ.142). Όσον αφορά τις εκτιμήσεις κάποιων που υποστηρίζουν ότι έτσι δημιουργείται μια παγκόσμια πολιτιότητα και συνειδητοποιούνται καλύτερα τα παγκόσμια διακυβεύματα φαίνεται ότι δεν είναι παρά ουτοπικές (σελ.143). Σε κάθε περίπτωση τόσο στις αναπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι περισσότεροι πανεπιστημιακοί είναι αρνητικοί προς την GATS. Μια σειρά από διεθνείς οργανισμοί όπως η Διεθνής της Εκπαίδευσης, η Διεθνής Ένωση Πανεπιστημίων, η Οργάνωση Πανεπιστημίων και Κολλεγίων του Καναδά, το Αμερικανικό Συμβούλιο Εκπαίδευσης, η Ευρωπαϊκή Οργάνωση Πανεπιστημίων και το Συμβούλιο Διαπίστευσης Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ευρώπη εκφράζουν ανοικτά την αντίθεσή τους. Τέλος και η Ουνέσκο έχει εκφραστεί εναντίον της GATS αφού θεωρεί την ανώτατη εκπαίδευση ως δημόσιο αγαθό (σελ.144). Από την άλλη, οργανισμοί όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, ο ΟΟΣΑ ή η Ευρωπαϊκή Ένωση στέκονται θετικά προς την GATS.